

Joanna Gil-Mastalerczyk*

Dziedzictwo architektury sakralnej Kielc drugiej połowy XX wieku

The legacy of sacred architecture of Kielce the second half of the twentieth century

Słowa kluczowe: Kielce, współczesne kościoły, architektura sakralna

Key words: Kielce, contemporary churches, sacral architecture

1. WPROWADZENIE

Kościół obecny jest w mieście od najdawniejszych czasów. Już w okresie średniowiecza ranga obiektów sakralnych rosła i stawała się widoczna w wielu obszarach: kulturowym, intelektualnym, gospodarczym, a czasami także militarnym. Widoczne z daleka monumentalne bryły katedr i bazylik budziły podziw jako budowle niezwykle, będące nośnikami wielorakich nowych znaczeń. Dominujące w panoramie miast sylwetki kościołów stały się znakiem wartości duchowych w szerokim rozumieniu. Sakralizowały one przestrzeń miasta, jednocześnie wskazując na chrześcijańskie *locus sacer* [1].

W Polsce w ciągu wieków ukształtował się bogaty katalog kościołów – zabytków architektury sakralnej. Ich wieże, kopuły i inne zwieńczenia architektoniczne tworzą historyczną kolekcję stylów wiary mieszkańców [2]. Obok tych charakterystycznych elementów historycznych świątyń, nad dachami nowo powstałych dzielnic, wśród współczesnych kwartałów zabudowy i osiedli blokowych – wznoszą się również bryły nowoczesnych kościołów chrześcijańskich. Niezależnie od prezentowanego stylu architektonicznego akcentują one odmienną przestrzeń w tkance miejskiej. Tworzą sferę wyjątkowego nastroju, powagi i skupienia – przestrzeń nienależącą do świata zewnętrznego.

W artykule podjęty został przegląd wybranych, najbardziej reprezentatywnych obiektów współczesnej architektury sakralnej, zrealizowanych na obszarze

1. INTRODUCTION

The Catholic Church is present in the city since time immemorial. Already in the Middle Ages, the rank of sacred objects grew and became visible in many areas: cultural, intellectual, economic and sometimes military. The visible from far away monumental blocks cathedrals and basilicas inspired admiration as unusual buildings, which are carriers of multiple new meanings. Dominating in the panorama of urban churches have become the sign of spiritual values, accentuated on Christian *locus sacer* [1].

In Poland, over the centuries, formed a rich catalog of churches – monuments of religious architecture. Their towers, domes and other architectural finials create a historical collection of styles faith residents [2]. In addition to these characteristic elements of the historic temples, over the roofs of the newly created neighborhoods, among modern quarters building and housing block – also exist blocks modern Christian churches. Irrespective of the presented architectural style to accentuate a different space in the urban tissue. It create a unique sphere mood of seriousness and concentration – space not belonging to the outside world.

In the article was taken overview of selected, the most representative objects of contemporary religious architecture, realized in the city Kielce, in the second half of the twentieth century. These buildings are the truest picture of life in our communities that this ar-

* dr inż. arch., Politechnika Świętokrzyska, Wydział Budownictwa i Architektury, Katedra Architektury i Urbanistyki

* dr inż. arch., Kielce University of Technology, Faculty of Civil Engineering and Architecture, Chair of Architecture and Town Planning

Cytowanie / Citation: Gil-Mastalerczyk J. The legacy of sacred architecture of Kielce the second half of the twentieth century. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2017;49:27-37

Otrzymano / Received: 03.03.2017 • **Zaakceptowano / Accepted:** 12.03.2017

doi:10.17425/WK49KIELCE

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

miasta Kielce, w drugiej połowie XX wieku. Budowle te są najprawdziwszym obrazem i zapisem życia społeczności, która tę architekturę wykreowała i dla której obiekty te zostały wzniesione. Stanowią one cenny zapis kultury materialnej i duchowej społeczności ludzkiej, odzwierciedlają obowiązujące przepisy prawa i poziomu gospodarczego. Z uwagi na swą różnorodność, indywidualność i odmienność od otoczenia architektura ta do dziś jest oryginalna i znacząca [3].

2. KOŚCIOŁY KIELC – DZIEDZICTWO ARCHITEKTURY SAKRALNEJ DRUGIEJ POŁOWY XX WIEKU

Architektura jest sztuką tła aktywnego, prezentująca treści symboliczne we współdziałaniu z odgrywanymi na jej tle spektaklami realnego życia [4].

Słowa Henryka Buszko potwierdzają fakt, że współczesna architektura sakralna drugiej połowy XX wieku stała się w naszym kraju zjawiskiem wyjątkowo zróżnicowanym. Okres ten charakteryzował się wysoką dynamiką wydarzeń w sferze ekonomiczno-gospodarczej i społeczno-politycznej, co miało istotne znaczenie dla kształtowania się warunków, w jakich rozwijała się myśl architektoniczna. Okres lat 1945–2000 to czas bardzo dynamicznych przemian polityczno-społecznych determinujących powstawanie architektury, również rzutujących na jej walory estetyczne. Dotyczy to zwłaszcza architektury sakralnej, której swobodny rozwój był w tym okresie mocno zakłócany. I tak w latach 1945–1970 realizacje w tym zakresie, mocno utrudnione, bywały pod względem architektonicznym wyrazem lokalnych możliwości, siły przebiecia projektantów i inwestorów oraz rozciągniętych czasami na kilkanaście lat trwania realizacji. Z kolei lata 1971–1989, mimo trwających nadal utrudnień w realizacji, to okres bardziej swobodnych działań projektowych i możliwości uzyskiwania realizacji o znaczących walorach kulturowych i estetycznych. Natomiast w okresie od 1990 do 2000 roku nastąpiła eksplozja realizacji, w których walory estetyczne były zdominowane przez entuzjazm wynikający z samego faktu możliwości realizacji. Powstawały więc świątynie, których forma daleko odbiegała od standardów architektury dobrej i ciekawej [5].

Na XX-wieczną architekturę sakralną realizowaną w Kielcach po 1945 roku (poziom rozwiązań architektoniczno-urbanistycznych i funkcjonalno-przestrzennych) znaczący wpływ wywarł panujący system polityczny i pełna jego ingerencja w artystyczne procesy twórcze czy sposoby kreacji architektonicznej przestrzeni. Obok ówczesnych wymagań użytkowych obiektu istotny wpływ miały również istniejące możliwości gospodarcze, technika budowlana, zastane warunki naturalne oraz talent i umiejętności twórców.

Należy podkreślić, że architektura sakralna jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych elementów krajobrazu regionu świętokrzyskiego. Dysponuje on krajobrazem

architecture and created a for which these objects were erected. It provide a valuable record of material and spiritual culture of human society, reflect applicable law and economic level. Because of its diversity, individuality and difference from the surrounding architecture, this is still the original, and significant [3].

2. THE CATHOLIC CHURCHES IN KIELCE – A LEGACY OF RELIGIOUS ARCHITECTURE THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

Architecture is the art of active background, presenting symbolic meaning in interaction with the play on the background of her performances in real life [4].

The words Henryk Buszko confirm the fact that the modern church architecture the second half of the twentieth century has become a phenomenon in our country extremely diverse. This period was characterized by high dynamics of economic developments in the economic, social and political, which was important for shaping the conditions in which the developed architectural thought. Years 1945–2000 is a time of very dynamic changes of political and social determinants of formation of architecture, also influencing on its aesthetic. This applies particularly religious architecture, whose free development was during this period strongly disturbed. And so in the years 1945–1970 projects in this area, very difficult, experienced in terms of architectural expression of local capabilities, clout designers and investors and at times stretched for more than ten years of ongoing implementation. In turn the years 1971–1989, despite the still ongoing difficulties in implementation, the period of more free project activities and the possibility of obtaining execution of significant cultural value and aesthetic. However, in the years 1990 to 2000, there was an explosion implementation, in which aesthetics were dominated by the enthusiasm of the mere possibility of implementation. The built temples, whose form is far from the standards of good and interesting architecture [5].

On the twentieth-century church architecture implemented in Kielce after 1945 (level solutions to architectural and urban planning, functional and spatial), significantly influenced by the prevailing political system and full of his intervention in the artistic creative processes or ways of creation of architectural space. Next to the contemporary requirements of the utility building was significantly affected by the existing economic opportunities, construction, existing natural conditions and the talent and skills of developers.

It should be emphasized that the church architecture is one of the most recognizable elements of the landscape Swietokrzyski Region. It has a cultural landscape of outstanding aesthetic value and unique form, which is the result of both natural features and human

kulturowym o wybitnych wartościach estetycznych i wyjątkowej formie, która stanowi wynik zarówno cech naturalnych, jak i działalności człowieka. Naturalne ukształtowanie terenu sprzyja ekspozycji szeregu obiektów sakralnych, stanowiących dominanty o znaczeniu lokalnym oraz wysokich walorach artystycznych i kulturowych. Wiele kieleckich kościołów zostało zbudowanych z wykorzystaniem lokalnych surowców skalnych i stanowi kontynuację dawnych idei (kościół św. Józefa Robotnika, kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego).

W związku z licznymi podjętymi w latach 70. i 80. XX wieku inicjatywami budowlanymi – w drugiej połowie XX wieku – na terenie miasta Kielce powstało 14 nowych kościołów¹. Większość awangardowych działań w architekturze obiektów sakralnych reprezentuje nurt modernizmu, regionalizmu oraz postmodernizmu.

Prezentowane współczesne kościoły Kielce ze względu na poziom zastosowanych rozwiązań artystycznych, funkcjonalno-przestrzennych, jak i technicznych wyróżniają się z otoczenia i pozostają szczególnie znaczące do dziś.

2.1. Kościół św. Józefa Robotnika w Kielcach²

Wobec dokonujących się przemian społecznych i postanowień soborowych, w architekturze kościołów kieleckich pojawiły się poszukiwania nowych rozwiązań architektonicznych, innych niż dotychczasowe tradycyjne typy świątyń. Kościół św. Józefa Robotnika jest interesującym przykładem rozwiązań architektonicznych, w których dostrzega się charakterystyczną indywidualność form. Rozwiązania te każdorazowo wymagają odpowiednich przemyśleń, potrzeby nowej organizacji przestrzeni – zgodnej również z zaleceniami Soboru Watykańskiego II.

Ze względu na zastosowane materiały, ukształtowanie bryły architektonicznej, estetykę form, wykorzystanie nowych technologii, których zastosowanie umożliwiło powstanie obiektu jednoprzestrzennego – jest on jednym z pierwszych nowoczesnych posoborowych obiektów sakralnych kościoła kieleckiego.

Obiekt zaprojektowany został w latach 1975–1995 przez Władysława Pieńkowskiego, w duchu późnego modernizmu i regionalizmu. Wpływ czynników regionalnych można dostrzec zarówno w monumentalnej bryle, jak i w doborze użytych materiałów. Wysoki poziom rozwiązań artystycznych i funkcjonalno-przestrzennych formy obiektu wyrażają tożsamość regionu. Wiele elementów wykonanych zostało z użyciem lokalnych surowców skalnych. Szczególnie widoczne stało się wykorzystanie złóż wapieni pińczowskich – jako materiału budowlanego i w wykonaniu detali kamiennych.

Zasadniczą bryłę budowli zaprojektowano na planie ćwiartki koła. Główna forma posiada obły korpus, sklepiony w postaci monumentalnych, ażurowych żeber – zbiegających się promieniście nad ołtarzem głównym. Całą bryłę wieńczy dach o spadkach nawiązujących do sąsiednich wzgórz. Kształt dachu w widoku z góry przypomina odcisniętą w skale muszlę. Jest on odniesieniem do bogatej geologicznej przeszłości regionu

activities. The natural shape of terrain is conducive to exposure of many sacred objects, which are dominant features of local importance and high artistic and cultural. Many churches in Kielce has been realized using local raw rock and is a continuation of past ideas (St. Joseph the Worker, St.. Maximilian Kolbe).

As a result, many taken in the 70s and 80s building initiatives – in the second half of the twentieth century – in the city Kielce was established 14 new churches¹. Most of the avant-garde buildings in sacred architecture represents the trend of modernism, regionalism and postmodernism.

The presented contemporary churches Kielce because of the level of applied solutions artistic, functional and spatial and technical stand out from the environment and remain particularly significant today.

2.1. The Church of St. Joseph the Worker in Kielce²

In view of the ongoing changes and social provisions the Second Vatican council, in the architecture of churches Kielce appeared search for new architectural solutions, other than the existing traditional types of temples. The Church of St.. Joseph the Worker in Kielce is an interesting example of architectural solutions, which recognizes the distinctive individuality forms. The solutions require each relevant considerations, the need for a new organization of space – also in line with the recommendations of the Second Vatican Council.

Because of the materials used, the configuration of blocks architectural aesthetics of forms, the use of new technologies, the use of which has given rise to one spatial object – it is one of the first modern post-conciliar sacred objects of the church in Kielce.

The building was designed in the years 1975–1995 by Władysław Pieńkowski, in the spirit of late modernism and regionalism. The impact of regional factors can be seen in both monumental block and in the selection of materials used. The high level of artistic solutions, functional and spatial shape of the object express the identity of the region. Many elements have been made with local rock materials. In particular, it became apparent use of limestone deposits Pinczow – as a building material and performed pieces of stone.

The essential building block is designed on the plan quadrant. The main form has a cylindrical corps, vaulted in the form of monumental openwork ribs – converging radially above the main altar. The whole block is topped with a roof with declines referring to the neighboring hills. The shape of the roof top view of a similar imprint in the rock shell. It is a reference to the rich geological past of the region of Kielce. The exterior walls were built with rectangular blocks of sandstone, colored yellow and gray. The facades of the church – designed in the form of undulating walls – are inspired by the natural terrain. The glazing windows, in the form of colorful stained glass windows, layout

Ryc. 1. Kościół św. Józefa Robotnika, Kielce, proj. W. Pieńkowski, fot. autor, widok bryły z góry [13]
 Fig. 1. Church. St. Joseph, Kielce, designer W. Pienkowski, photo by the author; The Location [13]

świętokrzyskiego. Mury zewnętrzne zostały wybudowane z prostokątnych bloków piaskowca, o zabarwieniu żółto-szarym. Elewacje kościoła – zaprojektowane w formie pofałdowanych ścian – inspirowane są naturalnym ukształtowaniem terenu. Przeszklenia okien,

and divisions resemble the branches of trees, between which the interior solid colored light falls. The sculpturally shaped architecture characterized by massive form. The entire premise is dominated by high church tower – the symbol *sacrum*.

w postaci kolorowych witraży, układem i podziałami przypominają gałęzie drzew, pomiędzy którymi do wnętrza bryły wpada kolorowe światło. Rzeźbiarsko ukształtowaną architekturę wyróżniają masywne – doklejone do bryły głównej – formy o funkcji pomocniczej. Nad całym założeniem góruje wysoka wieża kościelna – symbol *sacrum*.

Architekturę wnętrza świątyni buduje zewnętrzna struktura przestrzenna. Zaprojektowano je w sposób rzeźbiarski z nawiązaniem do form tradycyjnych. Jedno-przestrzenne i dobrze doświetlone wnętrze rozplanowane zostało na dwóch poziomach, w układzie centralnym, z ukierunkowaniem na ołtarz główny. Prowadzi do niego kilka wejść, wykorzystujących naturalne otoczenie i zróżnicowane poziomy otaczającego terenu.

Ogólnie można stwierdzić, że architektura kościoła jest wynikiem dialogu nowoczesności z tradycją regionalną. Wartości regionalne wpłynęły znacząco na formę budowli i dobór materiałów o walorach artystycznych i kulturowych. W sposobie kształtowania bryły kościoła jak i jej odbiorze ważne stało się dla projektantów wzajemne zestawienie materiałów, ich faktura i barwa oraz relacja z otoczeniem.

2.2. Kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego w Kielcach

Budowę kościoła św. Maksymiliana Marii Kolbego przy ulicy Radostowej w Kielcach realizowano 12 lat – od 1987 roku. Po długich latach starań i nieustannego odrzucania kolejnych projektów oraz kompletowania wszelkich dokumentów ówczesne władze wydały pozwolenie na budowę. Projekt kościoła wykonali Zbigniew Grządziela i Stefan Dousa [6]. Należy podkreślić, że w trakcie całego procesu inwestycyjnego sporządzono aż 22 projekty świątyni.

Kościół św. Maksymiliana mieści się na rozległym terenie. Koncepcja urbanistyczno-architektoniczna została zdeterminowana zarówno przez istniejące uwarunkowania przestrzenne, jak i terenowe – o znacznym wzniesieniu. Różnica poziomu pomiędzy fundamentami kościoła a ulicą Radostową wyniosła 10 m [6]³.

Zespół architektoniczny został harmonijnie wpisany w otaczający pejzaż. Obiekty i urządzenia związane z obsługą wiernych, zaprojektowano wzdłuż drogi wiodącej do świątyni i w sąsiedztwie ciągów pieszych, okalających wewnętrzny plac.

Bryłę świątyni charakteryzuje nowoczesne zestawienie cech estetycznych oraz niespotykana forma. Monumentalna architektura budowli wynika z jej funkcji. Ukształtowana została w sposób rzeźbiarski i dominuje na tle wzniesienia oraz wzbogaca krajobraz miasta. Kształt głównej bryły jest także wynikiem zastosowania zasady kontynuacji tradycji – horyzontalna bryła kościoła z wertykalnie ukształtowaną wysoką wieżą stały się tradycyjnym symbolem określającym miejsce kościoła w polskim krajobrazie. Zwieńczona w formie kopuły wieża (wyniesiona ponad 30 m nad poziom terenu [7]) pozostaje elementem symbolicznym, reprezentacyjnym

The architecture of the temple's interior builds the external spatial structure. It was designed in a way sculptural with reference to traditional forms. A single space and a well-lit interior is laid out on two levels, in a central, focusing on the main altar. It leads to him several inputs, using the natural surroundings and the different levels of the surrounding terrain.

Generally it can be said that the architecture of the church is the result of a dialogue modernity with tradition regional. Regional values significantly affect the form of buildings and selection of materials of artistic value and cultural. In the process of shaping the blocks of the church and its reception it has become important for designers, bill of materials, their texture and color and the relationship with the environment.

2.2. The Church of St. Maximilian Kolbe in Kielce

The construction of the church of St. Maximilian Kolbe on the street Radostowa in Kielce implemented 12 years – since 1987. After long years of efforts and constant rejection of further projects and assemble all the documents, the authorities issued a construction permit. The project of the church done Zbigniew Grządziela and Stefan Dousa [6]. It should be emphasized that throughout the investment process drawn up 22 projects temple. Church St. Maximilian is located on extensive grounds. The concept of urban and architectural design was determined by both the existing spatial conditions and terrain. The difference between the foundations of the church and the street Radostowa was 10 m [6]³.

Architectural ensemble of the was inscribed harmoniously into the surrounding landscape. Facilities and equipment related to the service of the faithful, designed along the road leading to the temple and in the vicinity of the pedestrian, surrounding the inner square.

The block of the temple is characterized by a modern statement of aesthetic features and unprecedented form. Monumental architecture of the building comes from its functions. It was formed in a sculptural and dominates on the background hills and enriches the city landscape. The shape of the main body is also the result of the application of the principle of continuity of tradition – horizontal block church with vertically shaped high tower has become a traditional symbol of determining the place of the church in the Polish countryside. Crowned with domed tower (raised more than 30 m above ground level [7]) is part of a symbolic, representative and clear architectural element, distinctive object in the environment.

The shaping the a solid object pays special attention the additive solution composite piled in architectural members. This is particularly evident in the facade of the temple. At the forefront of the tower, then the body of the nave and lower walls of side chapels. The outer side walls of the temple have

Ryc. 2. Kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego, Kielce, proj. Z. Grządziela, S. Dousa, fot. autor, rzut kościoła [7]

Fig. 2. Church. St. Maximilian Maria Kolbe, Kielce, designer Grządziela Z., S. Dousa, photo by the author; main floor plan [7]

oraz czytelnym elementem architektonicznym, wyróżniającym obiekt w otoczeniu.

W ukształtowaniu bryły obiektu szczególną uwagę zwraca jej addycyjne rozwiązanie kompozycyjne piętrzących się członów architektonicznych. Szczególnie

articulation in the form of rhythmically distributed „wavy” rounded walls, between which placed rectangular windows. The distinctive on the facades the massive forms are set auxiliary functions – spaces designed for chapels, etc⁴.

widoczne jest to w fasadzie świątyni. Na pierwszy plan wysuwa się wieża, następnie korpus nawy głównej oraz niższe ściany kaplic bocznych. Zewnętrzne boczne ściany świątyni posiadają artykulację w postaci rytmicznie rozmieszczonych „falujących” obłych ścian, pomiędzy którymi umieszczono prostokątne okna. Wyróżniające się na elewacjach masywne formy mieszczą funkcje pomocnicze – przestrzenie przeznaczone na kaplice itp.⁴

Rozrzeźbiona struktura przestrzenna całego obiektu, w postaci licznych rytmicznych ścian, nadaje formie akcent ekspresyjności. Upodobanie do surowego kamienia i cegły podkreśla dodatkowo ostrą fakturę murów.

Program funkcjonalno-użytkowy budowli zlokalizowano w kilku poziomach. W części piwnic (489 m²) zostały zaprojektowane pomieszczenia techniczno-magazynowe [7]. Kościół zasadniczy zaplanowano na kondygnacji podstawowej o powierzchni zabudowy wynoszącej 1353 m² [7].

Architekturę wnętrza świątyni buduje zewnętrzna struktura przestrzenna. Jednoprzestrzenna kompozycja obiektu zapewnia optymalną widoczność na prezbiterium z częścią ołtarzową, zlokalizowaną na zakończeniu głównej osi kompozycyjnej – naprzeciw wejścia. Szczególną uwagę w wewnętrznej przestrzeni zwraca ołtarz główny z plastycznie ukształtowaną figurą Chrystusa Ukrzyżowanego. W oknach zaprojektowano witraże, przedstawiające sceny z życia św. Maksymiliana, wizerunki Matki Bożej i postaci świętych.

Kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego reprezentuje współczesną polską architekturę sakralną o wysokich wartościach estetycznych. W sposobie ukształtowania bryły budynku szczególnie widoczne stało się wykorzystanie tradycyjnych i regionalnych środków wyrazu – surowców skalnych regionu świętokrzyskiego, przy jednoczesnym użyciu elementów sztuki współczesnej.

2.3. Kościół Miłosierdzia Bożego w Kielcach

Budowa kościoła Miłosierdzia Bożego na Czarnowie w Kielcach trwała 14 lat (1986–2000). Starania rozpoczęto już w 1976 roku, kiedy to władze wyraziły pozwolenie na powołanie parafii i budowę świątyni. W efekcie trudu ponad 15 tysięcy wiernych powstał duży rozmiarów kościół – o powierzchni 1600 m². Jego wnętrze może pomieścić 5 tysięcy wiernych [8].

Architektoniczne piękno obiektu najlepiej przywołują słowa Prymasa Józefa Glempa, który w dniu poświęcenia kościoła powiedział: „Ta skomplikowana architektonicznie świątynia, pełna kolumn i łuków, prześwietlona jasnością wpadającą przez witraże, jest jak dzisiejszy świat: trudny, pełen zakrętów i załamań. (...) Widziałem ją na zdjęciach, ale nie oddają one jej wielkości i majestatu, który bije od ołtarza i prezbiterium (...)” [9].

Należy podkreślić, że w rozwoju stylistycznym architektury sakralnej po roku 1970 istotny wpływ odegrała zmieniająca się sytuacja polityczno-gospodarcza kraju. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich napisała: „Przełamanie monopolu masowego budownictwa uspołecznionego

Sculptured spatial structure of the entire facility, in the form of numerous rhythmic walls, gives a accent of expressiveness. Predilection for raw stone and brick further accentuates the sharp texture of the walls.

The program functional and utilitarian buildings located in several levels. In basement (489 m²) were designed rooms Technical Equipment [7]. Church fundamental scheduled for floor area of basic building 1353 m² [7].

The architecture of the temple's interior builds the external spatial structure. One space object composition provides optimum visibility on the part of the presbytery with the altar, located at the end of the main compositional axis – opposite the entrance. Particular attention in the inner space returns altar with plastically shaped figure of Christ crucified. The windows were designed stained-glass windows depicting scenes from the life of St. Maximilian, the images of Our Lady and the saints form.

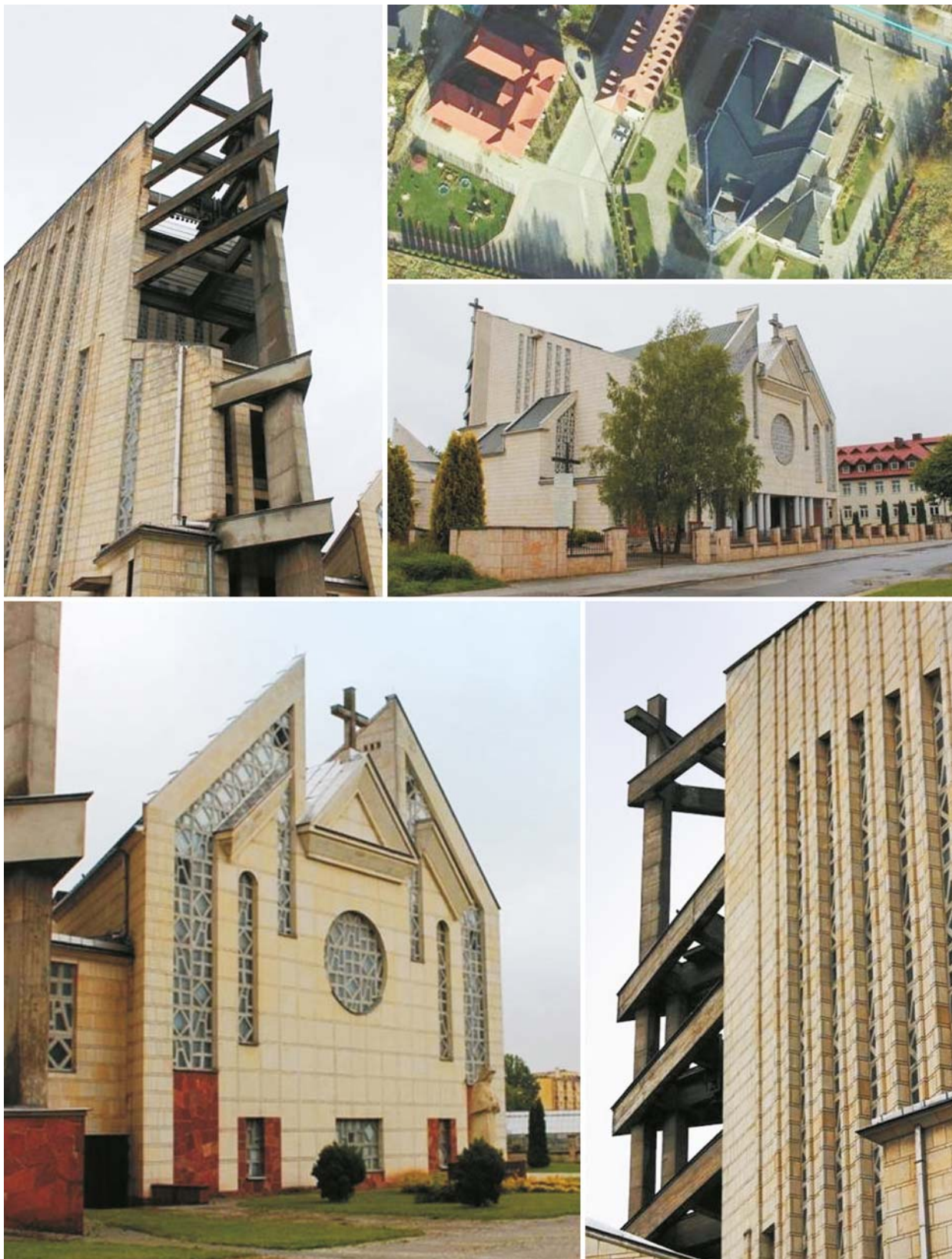
Church. St. Maximilian Maria Kolbe represents contemporary Polish sacral architecture, with high aesthetic values. In the process of shaping the building structure, especially it became apparent use of traditional and regional means of expression – the raw rock of the Świętokrzyskie region, while using elements of modern art.

2.3. The Church of Divine Mercy in Kielce

The construction of the church Divine Mercy on Czarnow in Kielce lasted 14 years (1986–2000). Endeavors began in 1976, when the authorities gave permission for the establishment of the parish and the construction of the temple. The result easily more than 15 thousand people created large-size church – about 1600 m². Its interior can accommodate 5,000 worshippers [8].

The architectural beauty of the building fullest recall the words of the Primate Jozef Glomp, the day of the dedication of the church said: “This sanctuary is full of columns and arches, overexposed brightness coming through the stained glass windows, is like the world today: a tough, full of bends and kinks. (...) I saw it in the pictures, but they do not reflect its size and majesty, who beats from the altar and chancel (...)” [9].

It should be emphasized that the stylistic development of religious architecture in the early 1970s, a significant impact on the changing political and economic situation in Poland. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich wrote: “Breaking the monopoly of mass construction socialized to the possibility of creation of small companies and cooperatives using their own resources and bank loans, new laws regarding the organization of the design and implementation of workshops with authors, the emergence of private companies in the sphere of production of construction materials – all this has created favorable conditions for the reception of new design aesthetic of postmodernism and has

Ryc. 3. Kościół Miłosierdzia Bożego, Kielce, proj. M. Szafrowski, K. Szafrowska, fot. autor, widok bryły z góry [13]
 Fig. 3. The Church of Divine Mercy, Kielce, designer Szafrowski M., K. Szafrowska, photo by the author; The Location [13]

na rzecz możliwości tworzenia małych spółek i spółdzielni korzystających z własnych środków i kredytów bankowych, nowe akty prawne w zakresie organizacji procesu projektowania i realizacji, pracownie autorskie,

extended the possibility of their assimilation in the Polish architecture of the eighties” [10].

The author of the Temple of Divine Mercy in Kielce Marian Szafrowski, which together with Krystyna

pojawienie się firm prywatnych w sferze produkcji materiałów budowlanych – wszystko to stworzyło sprzyjające warunki recepcji nowych wzorów estetycznych postmodernizmu i rozszerzyło możliwości ich asymilacji w polskiej architekturze lat osiemdziesiątych” [10].

Autorem projektu świątyni Miłosierdzia Bożego w Kielcach jest Marian Szafrowski, który wspólnie z Krystyną Szafrowską zaprojektował także jego wnętrze [8, 9]. W realizacji kościoła zauważa się poszukiwanie nowej formy oraz nowej przestrzeni *sacrum*. Pojawia się propozycja nawiązania do współczesnego języka form oraz nowej autorskiej interpretacji znaczeń i symboliki *sacrum*. W architekturze świątyni zauważa się powrót, wzorem architektury tradycyjnej, do zasady frontalności i fasadowości. Fasada stała się wyróżnikiem architektury sakralnej w jej otoczeniu. Bryłę kościoła wyróżnia indywidualizm twórczy oraz powrót do form klasycznych. Na elewacjach dominuje jasny, gładki i regularnie rozplanowany regionalny piaskowiec, wyróżniający obiekt z otoczenia i nadający mu elegancję. Dzięki prostej i geometrycznej kompozycji stał się nowoczesnym, ale i tradycyjnym w formie obiektem.

Duży wpływ na nowatorstwo powstających form odgrywała w tym czasie konstrukcja obiektu z rozwiązaniami materiałowymi⁵. W założeniach przestrzennych sanktuarium uwidocznił się powrót do tradycyjnego układu osiowego. Wnętrze kościoła zostało ukierunkowane na ołtarz główny, z zaznaczeniem i wyodrębnieniem części prezbiterialnej. Kompozycja świątyni zachwyca klasyczną elegancją oraz konsekwencją tworzenia przestrzeni przez podporządkowanie jej dominacji *sacrum*. Dzięki kompozycji dużych przeszkleń na ścianach wnętrze jest dobrze doświetlone i posiada specyficzny, sprzyjający modlitwie nastrój⁶. W ołtarzu głównym – na ścianie prezbiterium – szczególną uwagę zwraca plastyczna mozaika postaci Jezusa Miłosiernego, zrealizowana według projektu Anieli Kity [8].

Architektura obiektu sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Kielcach ze względu na rozmiar, skalę i dużą wysokość pozostaje widoczna i dominuje w otoczeniu. Stała się ważnym elementem kompozycyjnym w krajobrazie tej części miasta.

3. PODSUMOWANIE

Wartościowe obiekty współczesnej architektury sakralnej XX wieku powstałe w Kielcach po 1945 roku niewątpliwie stanowią narodowe dziedzictwo kulturowe, wymagające systemowej ochrony. Są one oryginalnym dorobkiem, a w niektórych przypadkach dowodem nowatorskich i unikalnych rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych. Pomimo skomplikowanych warunków gospodarczych oraz trudnej sytuacji społecznej i politycznej powojennej Polski, architektura sakralna stała się wyrazem kontynuacji nowoczesnych nurtów oraz poszukiwań awangardowych rozwiązań przestrzennych, odpowiadających potrzebom społecznym. Budowle te do dziś pozostają świadectwem rozwoju cywilizacyjnego oraz dążeń środowiska twórczego do zachowania wysokiej jakości warsztatu zawodowego.

Szafrowska designed its interior [8, 9]. The implementation of the church observes a search for a new form and a new *sacrum*. There is a proposal to establish a modern language of forms and the new author's interpretation of the meaning and symbolism of the *sacrum*. The architecture of the temple observes to the return, a model of traditional architecture, the principle front and facade. The facade became the feature of religious architecture in its surroundings. The block of church is distinguished creative individualism and a return to classical forms. At elevations dominated by bright, smooth and regularly laid out regional sandstone, distinctive object from the environment and giving it elegance. With simple and geometric composition has a modern but traditional in the form of an object.

The big impact on innovation of new forms at the time was the construction of the object with the solutions in material⁵. In the design of spatial Sanctuary visible a return to the traditional system axis. The interior of the church was directed at the altar, with the indication and isolation of the choir. The composition of the temple with classic elegance and a consequence of the creation of the space by subordinating its dominance of *sacrum*. Large windows in the walls, the interior is well lit and has a specific, favorable mood⁶. In the main altar – on the wall of the chancel, special attention is paid plastic mosaic form of the Merciful Jesus, realized according to the project Aniela Kita [8].

The architecture of the Sanctuary of Divine Mercy in Kielce because of the size, scale and high altitude, remains visible and dominates the surroundings. It has become an important compositional element in the landscape of this part of town.

3. CONCLUSION

The valuable objects contemporary sacred architecture of the twentieth century, resulting in Kielce after 1945, represent the national cultural heritage, requiring a system of protection. They represent original achievements, and in some cases, evidence of innovative and unique architectural and urban planning. Despite the complicated economic conditions and the difficult social and political situation of postwar Poland, sacred architecture has become an expression of continuing trends of modern and avant-garde exploration of spatial solutions, meeting the needs of society. These buildings till today are testament to the development of civilization and the aspirations of the creative environment to maintain the high quality professional skills.

The realization of Polish architects demonstrated the high artistry the workshop and the ability to create unique solutions functional and spatial. The presented characteristics of selected contemporary sacred architecture of Kielce, demonstrates its great diversity and cultural value, both in terms of formal and material and ideological content, which are the achievements and the testimony of the era. The objects should be protected, as they represent valuable achievements of

Przedstawione realizacje architektów polskich dowodzą wysokiego kunsztu warsztatowego i zdolności do kreowania unikalnych rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych. W architekturze prezentowanych kościołów można zaobserwować zarówno bezpośrednie wpływy europejskie, jak i nurty sięgające do tradycji i motywów regionalnych.

Zarysowana charakterystyka wybranych współczesnych obiektów architektury sakralnej Kielc dowodzi jej wielkiej różnorodności i wartości kulturowej, tak w sensie formalno-materialnym, jak i treści ideowych, będących dorobkiem i świadectwem epoki. Dlatego obiekty te powinny podlegać ochronie, gdyż stanowią wartościowy dorobek polskiej kultury materialnej. Dzięki sile ekspresji *form mocnych*⁷ decydujących o charakterze miejsc i przestrzeni, w których zostały zrealizowane, funkcjonują one w świadomości kolejnych pokoleń [11]. Konkludując warto zatrzymać się przy słowach J. Gyurkovicha, który napisał: „Kościół jako znak w przestrzeni pełni wciąż ważną rolę dla identyfikacji i tożsamości miejsca. Jednak ten obraz miasta jest coraz bardziej zagrożony przez procesy globalizacyjne, zmieniające strukturę społeczną mieszkańców miast (...)” [12].

Polish material culture. The strength of expression forms strongly⁷ decisive nature of places and spaces in which they were implemented, they operate in the minds of successive generations [11]. In conclusion, it is worth stopping at the words of J. Gyurkovich wrote: “The church as a sign in the space completely still an important role for the identification and identity of the place. However, this image of the city is increasingly threatened by globalization processes, the changing social structure of urban residents (...)” [12].

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Knapiński R. Sakralizująca funkcja kościoła w mieście – tradycja i współczesność. In: Kościoły naszych czasów. Zespół sakralny w mieście. IV Międzynarodowa Konferencja o Architekturze i Sztuce Sakralnej. Materiały konferencyjne, SARP O. Kielce, Kielce, 2005, 29–40.
- [2] Skwarnicki M. Dusza Krakowa. In: Ruszar J.M. (ed.) Przewodnik po kulturze Krakowa. Kraków, 2000.
- [3] Basista A. Betonowe dziedzictwo, architektura w Polsce czasów komunizmu. Warszawa–Kraków, 2001.
- [4] Buszko H. O znaczeniu obiektów sakralnych w układach przestrzennych. In: Kościoły naszych czasów. Zespół sakralny w mieście, IV Międzynarodowa Konferencja o architekturze i sztuce sakralnej. Materiały konferencyjne, SARP O. Kielce, Kielce, 2005, 58–67.
- [5] Gil-Mastalerczyk J. O przemianach architektury sakralnej Archidiecezji Krakowskiej w latach 1945–2000. Rozprawa doktorska pod kierunkiem dr hab. inż. arch. A. Białkiewicza, prof. PK. Zbiory Biblioteki Politechniki Krakowskiej, Kraków, 2013.
- [6] <http://www.diecezja.kielce.pl/parafie/kielce-sw-maksymiliana-marii-kolbego>, 2016.
- [7] Grzędziela Z., Ciok B. Projekt Techniczny kościoła parafialnego pw. św. Maksymiliana Kolbe w Kielcach. Kielce, 1987, Archiwum Parafialne.
- [8] <http://www.diecezja.kielce.pl/parafie/dekanaty>, 2016.
- [9] Dziarmaga A. W sanktuarium Miłosierdzia Bożego. Gość Niedzielny, 7.04.2002.
- [10] Węclawowicz-Gyurkovich E. Postmodernizm w architekturze. In: Encyklopedia kultury polskiej XX wieku, od awangardy do postmodernizmu. Instytut Kultury, Warszawa, 1996, 468–469.
- [11] Gyurkovich J. Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni, Wybrane zagadnienia kompozycji w architekturze i urbanistyce. Monografia 258, Seria Architektura, Wyd. PK, Kraków, 1999.
- [12] Gyurkovich J. Architektura w przestrzeni miasta. Wybrane problemy. Wyd. PK, Kraków, 2010.
- [13] www.gis.kielce.eu – Geoportal Miejskiego Systemu Informacji Przestrzennej w Kielcach, 2016.

---

¹ XX-wieczne kościoły zrealizowane po 1945 r. w Kielcach: kościół Chrystusa Króla (1965–1968), kościół Matki Bożej Fatimskiej (1988–1993), kościół św. Jana Chrzyciela (1988–1998), kościół św. Jadwigi Królowej (1985), kościół

św. Józefa Robotnika (1976–1983), kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego (1983), kościół Miłosierdzia Bożego (1976, 1981), kościół Niepokalanego Serca NMP (1947), kościół Matki Bożej Częstochowskiej (rozbudowa kościoła

1949–1952), kościół Ducha Świętego (1994–2001), kościół św. Stanisława b.m. (1998), kościół św. Pawła Apostoła (1993), kościół bł. Jerzego Matulewicza bpa (1993), kościół św. Józefa Oblubieńca NMP (1993).

² Obecnie Diecezjalne Sanktuarium Świętego Józefa Opiekuna Rodziny.

³ Przy budowie świątyni wykonano ogrom prac. Zużyto między innymi 300 samochodów ciężarowych kamienia budowlanego, a teren zabezpieczono dwukilometrowym ogrodzeniem [6].

⁴ Od strony wschodniej zaprojektowano kaplicę św. Maksymiliana, od strony zachodniej kaplicę św. Józefa, od strony południowej – św. Ambrożego, od strony północnej – MB Nieustającej Pomocy [6].

⁵ Zaawansowaną technologią charakteryzują się kościoły z lat 70. i 80. XX wieku, jednak najczęstsze wykorzystanie nowatorskich rozwiązań konstrukcyjnych ma miejsce w przypadku kościołów powstających po roku 1989, z uwagi na całkowitą zmianę systemu polityczno-gospodarczego i nieograniczone możliwości technologiczne.

⁶ W ukształtowaniu wnętrza dominuje funkcjonalne rozplanowanie przestrzeni – z uwagi na duże koszty związane z utrzymaniem budowli.

⁷ *Forma mocna* (za: J. Gyurkovich) pełni ważną rolę w kształtowaniu oraz percepcji przestrzeni; jest łatwo dostrzegalna, wyodrębnia się z tła, jest elementem charakterystycznym i istotnym wyróżnikiem dla określonej sekwencji przestrzeni [11].

Streszczenie

Wartościowe dzieła współczesnej architektury sakralnej Kielc, zrealizowane przez wybitnych polskich twórców po 1945 roku, stanowią oryginalny dorobek i dziedzictwo, a w niektórych przypadkach dowód nowatorskich i unikalnych rozwiązań na poziomie światowym. Pomimo skomplikowanych warunków gospodarczych oraz trudnej sytuacji społecznej i politycznej powojennej Polski architektura obiektów sakralnych stała się wyrazem kontynuacji nowoczesnych nurtów oraz poszukiwań awangardowych rozwiązań przestrzennych, odpowiadających potrzebom społecznym. Budowle te do dziś pozostają świadectwem rozwoju cywilizacyjnego oraz dążeń środowiska twórczego do zachowania wysokiej jakości warsztatu zawodowego.

Abstract

The valuable works of contemporary sacred architecture in Kielce, realized by outstanding Polish artists after 1945, represent original legacy and heritage, in some cases evidence innovative and unique solutions on a global level. Despite the complicated economic conditions, difficult social and political situation of post-war, architecture sacred objects has become an expression of continuing trends of modern and avant-garde exploration of spatial solutions, meeting the needs of society. These buildings today remain the testimony to the development of civilization and the aspirations of the creative environment to maintain the high quality professional skills.